

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา กรุงรัตนโกสินทร์ได้มีพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยตลอดจากชุมชนริมฝั่งแม่น้ำลำคลองในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มาสู่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตาม การพัฒนาของถนน ในการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมานั้น เกิด ขึ้นในช่วงปลายสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ระบบการค้าแบบผูกขาดที่มีมาแต่เดิมนั้น ได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นระบบการค้าแบบเสรี ทำให้มีชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้า ตั้งบริษัทห้างร้าน และบ้าน เรือนพักอาศัย ด้วยเหตุที่บ้านเมืองในขณะนั้นยังไม่เจริญรุ่งเรืองเทียบเท่าชาติยุโรป ทำให้ชาวยุโรปที่อาศัยอยู่ในบางกอกรวมชื่อกันทุกลำเพื่อให้เกิดถนนใช้เป็นทางคมนาคม ทางรถ ทางม้า¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา ศรีสวัสดิวงศ์ (ชวง บุนนาค) สมุหกลาโหม เป็นแม่กอง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองเป็นนาย งานตัดถนนขึ้น 3 สาย เรียงต่อกันเป็น ถนนเจริญกรุง และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีสวัสดิวงศ์ ไปดูงานราช การที่เมืองสิงคโปร์ ในปี พ.ศ.2404² ซึ่งครั้งนี้เจ้าพระยาศรีสวัสดิวงศ์ ได้นำแบบอย่าง การสร้างตึกแถวริมถนนเข้ามาด้วย³ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง ตึกแถว 2 ชั้นริมถนนเจริญกรุงพระราชทานแก่พระโอรส และพระธิดาโดยถ้วนทั่วกันทุกพระองค์⁴ ตึกแถว ที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บผลประโยชน์นั้น แต่เดิมมีมาก่อนหน้าที่ เจ้าพระยาศรีสวัสดิวงศ์ ได้นำเอา แบบอย่างมาจากสิงคโปร์ เพียงแต่ไม่ได้สร้างริมถนนเท่านั้น ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่หน้าวัด ซึ่งเป็น แหล่งชุมชนมาก่อน เช่น ตึกแถวหน้าวัดจักรวรรดิ และตึกแถวหน้าวัดประยูรวงศาวาส ของพระ บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเก็บค่าเช่า บรรดาผู้ที่เช่าตึกแถวของหลวงนี้ล้วนแล้วแต่ เป็นคนจีน และภรรยาเป็นผู้หญิงไทยเป็นส่วนใหญ่⁵

ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2413) หลังจากทรงเสด็จกลับจากประพาสสิงคโปร์ และ ชาว พระองค์ทรงตระหนักถึงการพัฒนากันเมืองให้ทัดเทียมชาติมหาอำนาจ และชาติอาณานิคม ด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งทางด้านการเมือง ซึ่งเป็นยุคแห่งการล่าอาณานิคม รวมไปถึงด้าน

¹หอวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4, เล่มที่ 22, "เรื่องสร้างถนนสายเจริญกรุง และสร้างสายเตแลแกรฟ," ไม่ปรากฏ จ.ศ.

²ณัฐฉม สุทธิสงคราม, สมเด็จเจ้าพระยาศรีสวัสดิวงศ์มหานุวัชร, เล่ม 1, (พระนคร: เทพไพศาล, 2504), หน้า386-399.

³สาส์นสมเด็จพระ, เล่ม 22, (พระนคร: คุรุสภา, 2505), หน้า 2

⁴สมเด็จพระยาดำรงศรีราชานภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า7

⁵หอวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4, เล่มที่ 308, "เรื่องบัญชีเก็บเงินค่าเช่าตึกหน้าวัดจักรวรรดิ," จ.ศ. 122.

เศรษฐกิจ ซึ่งมีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีด้านการค้ากับประเทศมหาอำนาจ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าการตัดถนน และสร้างตึกแถวเป็นการพัฒนาเมืองให้เกิดความเจริญ ถนน และทางเดินเท้าเล็กๆ ที่ตัดในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นพื้นฐานการตัดถนนในสมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วงของการปรับปรุงถนน เก่านั้น รัชกาลที่ 5 ทรงขยายถนนเพิ่มขึ้นอีก 6 คอก ทำให้ต้องรื้อตึกแถวเดิมออกเนื่องจากสร้างเหลื่อมล้ำกัน แล้วให้สร้างตึกแถวใหม่ทั้งหมด เช่น ถนนบำรุงเมือง ส่วนการตัดถนนใหม่นั้นเป็นถนนที่รัฐบาลตัดซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การตัดถนนระยะแรกตามแบบตะวันตก (พ.ศ. 2413 - 2432) คือตัดถนนออกนอกกำแพงพระนคร ได้แก่ ถนนพยุหยาตรา (ถนนนครสวรรค์) ถนนสามเสน และถนนกรุงเกษม ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นที่ตั้งร้านค้า ชายของสวน เพื่อเป็นทางสัญจรอันจะสะดวก สบายแก่ข้าราชการ ราษฎร ทั้งยังเป็นกุศลแก่ ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และลดจำนวนโจรผู้ร้าย รวมไปถึงเป็นที่ตั้งชุมชน⁶ ซึ่งรัฐบาลเพียงแค่สร้างห้องแถว หรือตึกแถวให้ราษฎรเช่าอยู่อาศัย หลังจากราษฎร ค้าขายกันตามแนวถนน บริเวณนั้นอาจพัฒนาเป็นตลาด ทำให้ที่ดินหลวง และที่ดินราษฎรราคาสูงขึ้น

ระยะที่ 2 การตัดถนนโดยกระทรวงโยธาธิการ (พ.ศ. 2433 - 2441) หลังจากรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงศิวโรว์ไปการ เสด็จแทนพระองค์ในงานฉลองสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย พระชนมพรรษาครบ 50 ปี ที่ประเทศอังกฤษ และได้นำแบบอย่างการจัดคณะเสนาบดีกลับมาทูลรายงาน⁷ ทำให้ปี พ.ศ. 2433 โปรดเกล้าฯ ให้รวมงานโยธาตามกระทรวงต่างๆ ตั้งขึ้นเป็นกระทรวงโยธาธิการ ดูแลงานก่อสร้าง ทำถนน ขุดคลอง ไปรษณีย์ โทรเลข และรถไฟ รวมทั้งงานแผนที่⁸ ในขณะนั้นกระทรวงโยธาธิการยังมีกรมขุนนิศรานุกัตติวงศ์ เป็นเสนาบดี ได้กำหนดโครงการตัดถนนขึ้นหลายสาย เช่น ชนะสงคราม กำแพง อนุวงศ์ เขาวราช บูรพา จักรวรรดิ สยามควาย และราชวงศ์⁹ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นถนนที่ตัดขึ้นผ่านแหล่งที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ชุมชนหนาแน่น เป็นเหตุให้ราคาที่ดินริมถนนสองฟากมีราคาสูงขึ้น นำไปสู่การลงทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การซื้อขายที่ดิน และเจ้าของที่ดินสร้างตึกแถวเพื่อเก็บค่าเช่า ทั้งยังเกิดความสะดวกสบายทางการคมนาคมขนส่ง ประการหนึ่งรวมถึงความปลอดภัยในชีวิต และ

⁶ หอวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5, เลขที่ 357, "เรื่องจะตัดถนนตั้งแต่ประตูยอดต้นมะขามไปตามริมวัดโสมนัส," ไม่ปรากฏ จ.ศ.

⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงศรีานุภาพ, เทวภิบาล (พระนครพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าสุฤติเดช ช่างกุล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, 26 ธันวาคม 2498), หน้า 4-5

⁸ พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการ ในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ, (พระนคร: ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, 17 มีนาคม 2507), หน้า 251.

⁹ กษ. ร.5 ยธ. 9/1 ที่ 169/7 "คำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้ากรมขุนนิศรานุกัตติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ," (22 พฤษภาคม ร.ศ.111)

ทรัพย์สินยังหมายถึงเมื่อขยายถนนกว้างขึ้น หากเกิดเพลิงไหม้ก็สามารถเข้าไปดับเพลิงได้สะดวก และป้องกันเพลิงลุกลามกินบริเวณกว้างอีกด้วย ซึ่งเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเมืองใหม่ (MODERNIZATION)

ระยะที่ 3 การตัดถนนในบริเวณสวนดุสิต (พ.ศ.2442-2446) ใน พ.ศ.2440 สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ เสด็จประพาสยุโรป พระองค์ทรงออกพระราชกำหนด “พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ” รัตนโกสินทร์ศก 116¹⁰ สังกัดกระทรวงนครบาล

หลังจาก รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จกลับจากประพาสยุโรป ในปี พ.ศ.2441 การโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังสวนดุสิต เป็นสถานที่ประทับพักร้อน ภายในบริเวณพระราชวังโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนขึ้นด้วย แต่ทรงโปรดฯ ให้โอนหน้าที่การตัดถนนจากกรมโยธาธิการ มาไว้กับกรมสุขาภิบาล ในปี พ.ศ.2442¹¹ กรมสุขาภิบาลตัดถนนสายต่างๆ รอบสวนดุสิตได้แก่ ถนนนครไชยศรี ถนนสวรรคโลก ถนนพิษณุโลก เพื่อการสะดวกในการติดต่อภายในวัง เพื่อเชื่อมต่อเส้นทางการคมนาคม เช่น ทางรถไฟ ถนน และแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อย่นระยะทางการเดินทางจากปทุมวันมาฝั่งสวนดุสิต ไม่ต้องอ้อมมาตามถนนในกำแพงพระนคร ถนนที่ตัดขึ้นรอบนอก และภายในพระราชวังสวนดุสิต ทั้งสิ้น 50 สาย¹²

ระยะที่ 4 การตัดถนนตามพระราชบัญญัติสร้างถนนหลวง (พ.ศ.2447) รัฐบาลได้นำวิธีการให้เจ้าของที่ดินริมถนนที่จะตัดขึ้นใหม่ ออกเงินตัดถนนเอง ตัวอย่างเช่น ถนนที่ รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้เรียกเงินจากเจ้าของที่ดิน ได้แก่ ถนนจักรพงษ์ ถนนดำรงรักษ์ และถนนหลานหลวง¹³ ซึ่งการที่เจ้าของที่ดินออกเงินตัดถนนขึ้นเองเป็นที่พอใจของรัฐบาล จึงได้ร่างพระราชบัญญัติ สร้างถนนหลวง ขึ้นในปี 2447¹⁴ ใจความสำคัญในพระราชบัญญัติคือ ให้เจ้าของที่ดินริมถนนที่ตัดขึ้นใหม่ ออกเงินตัดถนนเอง เนื่องมาจากเหตุผลในระยะที่ 2 ซึ่งถนนและตึกแถวที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น เป็นปัจจัยหลัก และรัฐบาลสามารถเก็บภาษีเพิ่มมากขึ้นในขณะที่เศรษฐกิจในกรุงรัตนโกสินทร์ขณะนั้นดีขึ้นอย่างเด่นชัด

¹⁰เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่นๆ, พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯรัตนโกสินทร์ศกเล่ม16(กรุงเทพฯ: เติมเมล์, 2478), หน้า 141

¹¹กระทรวงนครบาล กรมสุขาภิบาล เรื่องที่ 7 เล่มที่ 1 “เรื่องงบประมาณปี 119,” ร.ศ.118-120.

¹²กระทรวงนครบาล กรมสุขาภิบาลฝ่ายเหนือ ที่ 15/103 “พระยามหาเทพเจ้ากรมสุขาภิบาลฝ่ายเหนือ กราบเรียน พระยาเทเวศน์วงษ์วิวัฒน์ ผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล,” (16 เมษายน ร.ศ.122).

¹³กษ. ร.5 ยธ. 9/69 ที่ 151/5710 “คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นมหิศรวราชนฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ,” (10 มกราคม ร.ศ.123).

¹⁴กษ. ร.5 ยธ. 9/67 “พระราชบัญญัติสร้างถนนหลวงภายในบริเวณกรุงเทพ,”(ร.ศ.123).

ถนน และตึกแถวที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมืองอย่างเห็นได้ชัด ในระยะที่ 2 ซึ่งการตัดถนนเข้าไปสู่ชุมชนที่หนาแน่น ทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาเมือง¹⁵ (URBANIZATION) นำไปสู่รูปแบบเมืองใหม่ (MODERNIZATION) ของกรุงรัตนโกสินทร์รวมไปถึงความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ จากการลงทุนรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็คือ การซื้อขายที่ดิน และเจ้าของที่ดินสร้างตึกแถวเพื่อเก็บค่าเช่า นำมาสู่รายได้ของภาครัฐเพิ่มขึ้นจากภาษีอากร

จึงกล่าวได้ว่าการสร้างตึกแถว และการตัดถนนนั้น นำมาซึ่งการพัฒนารูปแบบความเป็นเมือง (URBANIZATION) ครั้งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ อันเกิดขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ตึกแถวที่สร้างขึ้นในพื้นที่อันเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในสมัยนั้น ประกอบด้วยตึกแถวริมถนนสายต่างๆคือ ถนนสำเพ็ง(ถนนวานิช1) ถนนอนุวงศ์ ถนนบูรพาถนนจักรวรรดิ ถนนวรจักร ถนนเยาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนพลับพลาไชย ถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนหลวง และตึกแถวริมถนนที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่เป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญตั้งแต่เกิดตึกแถวจนถึงปัจจุบัน บริเวณพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ในอดีตนั้น เต็มไปด้วยชุมชนชาวจีนประกอบการค้าในหลายๆชุมชนซึ่งทำการค้าต่างกัน ตั้งแต่เชิงสะพานหันตลอดสำเพ็ง เป็นบริเวณที่หนาแน่นขายเครื่องอุปโภคบริโภคที่นำมาจากประเทศจีน โดยมี ท่าเรือราชวงศ์ เป็นที่ขึ้นสินค้าตึกแถวบริเวณราชวงศ์และทรงวาดอันสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นโกดังเก็บสินค้าเพื่อกระจายสินค้าทำการขายส่งและขายปลีกไปยังตลาดสำเพ็ง และทั่วทุกภูมิภาค ส่วนบริเวณถนนเยาวราชล้วนแล้วแต่เป็นห้างร้านค้าขายทองคำประกอบกับร้านขายยาค้าส่งตลอดสาย บนถนนเจริญกรุงทั้งสองฝั่งเต็มไปด้วยห้างร้านฝรั่งที่เช่าตึกแถวทำการค้านำเข้าอุปกรณ์การเกษตร โรงพิมพ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ห้างเสื้อผ้า น้ำหอม และสินค้านำเข้าจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ประกอบกับบริเวณ

สำเพ็ง ตลาดน้อย และเยาวราช ย่านการค้าพาณิชย์ ในสมัยนั้นเต็มไปด้วยอาคารตึกแถวหลังจาก รัชกาลที่ 5 ทรงตัดถนนผ่าน พื้นที่นี้ โดยกระทรวงโยธาธิการ (พ.ศ. 2433 - 2441) เขตนี้เป็นสถานที่ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากตั้งแต่ตอนแรกเริ่มกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ชาวจีนเหล่านั้นได้ย้ายมาจากเขตพระนครในปัจจุบัน โดยมีถนนวานิช 1 หรือ "ถนนสำเพ็ง" เป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวจีน จวบจนสร้างถนนเยาวราชในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2435 ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางชาวจีนจนถึงปัจจุบัน อำเภอสัมพันธวงศ์ สร้างที่ว่าการอำเภอขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2475 ตั้งอยู่ที่สามแยกถนนทรงวาดติดกับถนนปทุมคงคา ตำบลศาลเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งอยู่ในเขตวัดสัมพันธวงศาราม จึงสันนิษฐานได้ว่าอำเภอสัมพันธวงศ์คงตั้งชื่อตามวัดที่ตั้งนั่นเอง (ปัจจุบันสำนักงานเขตย้ายไปตั้ง

¹⁵ สันติ อินทวิลาสงศ์, "ความเข้าใจบางประการจากการศึกษาสถาปัตยกรรมห้องแถว," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 26.

ที่ถนนโยธา แขวงตลาดน้อย) โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 14 ตำบล ต่อมาได้มีการยุบรวม "อำเภอสามแยก" ซึ่งตั้งที่ว่าการอำเภออยู่ที่ตึกแถวสี่แยกถนนทรงวาดกับถนนเยาวราช มีเขตปกครอง 6 ตำบล และ "อำเภอจักรวรรดิ" ซึ่งตั้งที่ว่าการอำเภออยู่ข้างสถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ มีเขตปกครอง 18 ตำบล มาขึ้นกับอำเภอสัมพันธวงศ์ แล้วแบ่งเขตปกครองใหม่ออกเป็น 3 ตำบล คือ ตำบลสัมพันธวงศ์ ตำบลจักรวรรดิ และตำบลตลาดน้อย

ต่อมาในปี พ.ศ.2515 มีประกาศคณะปฏิวัติจัดการบริหารราชการใหม่ในเขตนครหลวง อำเภอสัมพันธวงศ์ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร แบ่งเขตปกครองย่อยออกเป็น 3 แขวง ได้แก่

1. แขวงจักรวรรดิ (Chakkrawat)
2. แขวงสัมพันธวงศ์ (Samphanthawong)
3. แขวงตลาดน้อย (Talat Noi)

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อรวบรวมผลการศึกษาเป็นข้อมูล

1. เพื่อศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมประเภทตึกแถว ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏบนแผนที่ปี พ.ศ.2450 ในเขตสัมพันธวงศ์
2. เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมตึกแถวที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏในปัจจุบัน(พ.ศ. 2553) ในเขตสัมพันธวงศ์

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาตึกแถว ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏบนแผนที่ปี พ.ศ.2450 ในเขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งมีขอบเขตทางการศึกษาดังนี้

1.3.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่

บริเวณพื้นที่การศึกษาเนื่องจากในการตัดถนนในปี พ.ศ.2433-2441 เป็นการตัดถนนผ่านย่านเศรษฐกิจ และย่านชุมชนหนาแน่นในขณะนั้น ซึ่งมีขอบเขตนอกกรอบ กรุงเทพมหานคร (คลองโอ่งอ่าง) ไปจรดคลองผดุงกรุงเกษม หรือถนนกรุงเกษม ซึ่งการตัดถนนทำให้เกิดตึกแถวริมถนนอย่างหนาแน่นในบริเวณ เขตสัมพันธวงศ์ในปัจจุบัน ตึกแถวเหล่านี้ ตั้งอยู่คู่กับถนนรวมทั้งสิ้น 12 สาย คือ ถนนวานิช 1(ลำเพ็ญ) ถนนเจริญกรุง ถนนอนุวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนวรจักร ถนนเยาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนเปล่งนาม ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนทรงวาด ถนนลำพู ไชย และถนนกลันตัน

เขตสัมพันธวงศ์ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งพระนคร) มีอาณาเขตติดต่อกับเขตต่าง ๆ เรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

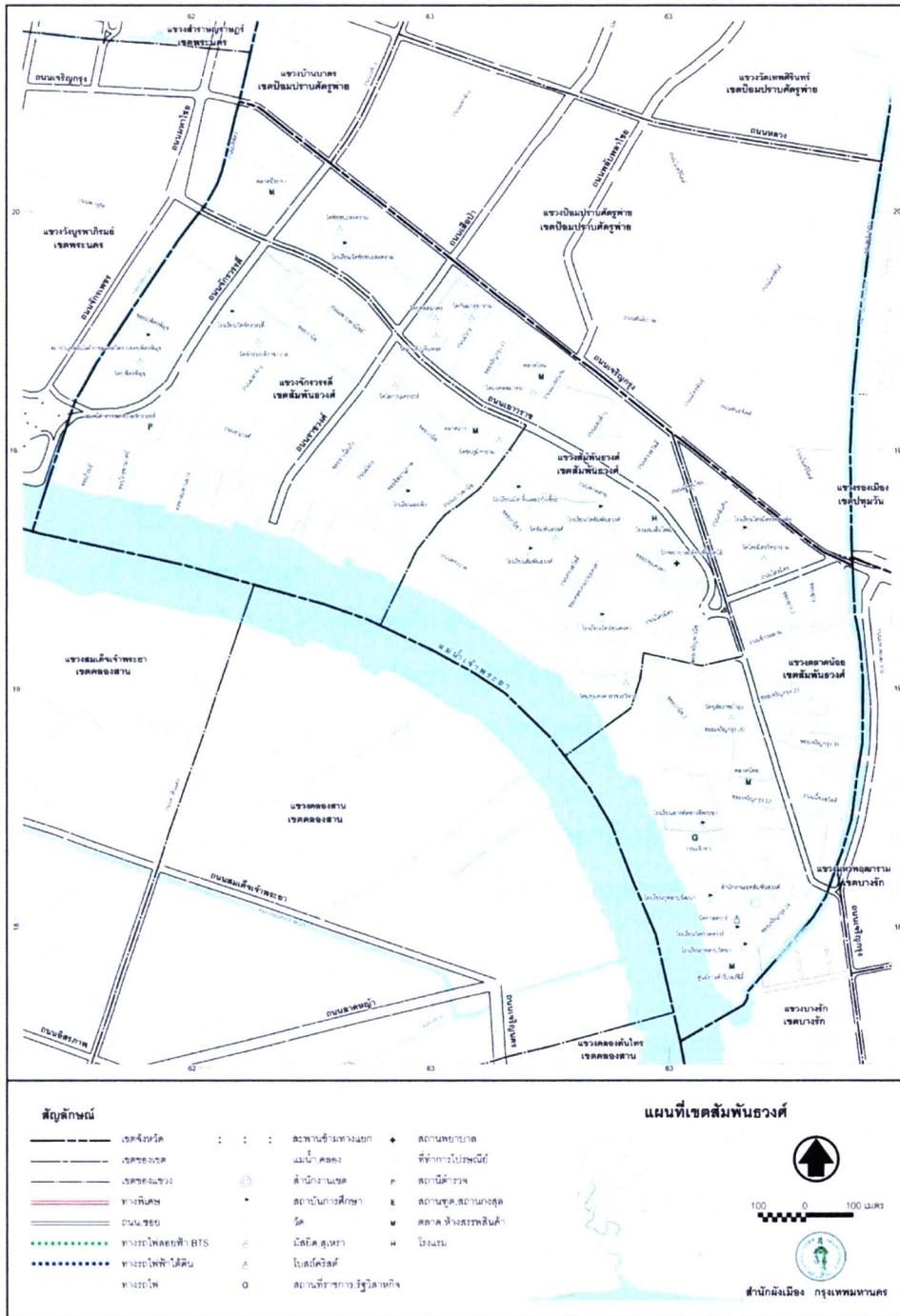
ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายมีถนนเจริญกรุงและถนนพระรามที่ 4 เป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางรักมีคลองผดุงกรุงเกษมเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตคลองสานมีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตพระนครมีคลองรอบกรุง(คลองโอ่งอ่าง)เป็นเส้นแบ่ง

เขต

ที่มา: MAPPING ATAYA Cityplan WOR-a3 Final Samphanthawong SAMPHANTHAWONG-A3-gray

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ที่มา: สำนักผังเมือง กรุงเทพฯ

1.3.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

1) การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ที่มาของการสร้างตึกแถวในเขตสัมพันธวงศ์ จากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 แผนที่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ.2435 และ พ.ศ.2450 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางการ ศึกษาวิเคราะห์เหตุให้เกิดตึกแถว และรูปแบบถนนที่กล่าวมาข้างต้น

2) วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อสรุปลักษณะทางกายภาพ ของตึกแถวเก่าสมัยรัชกาลที่ 5 ในเขตสัมพันธวงศ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.4.1 การเก็บข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ การศึกษาด้านประวัติศาสตร์การตัดถนน และสร้างตึกแถวในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ.2433-2441 โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นประเภทแผนที่ กรุงเทพฯปี พ.ศ. 2435 และพ.ศ. 2450 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เอกสารอื่นๆ เช่น รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายงานการศึกษา และบทความทางวิชาการ

2) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยการศึกษาสภาพอาคารตึกแถวที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏ ในปัจจุบัน ทางด้านกายภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการ สังเกต ถ่ายภาพ และสำรวจภาคสนาม

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์จากจดหมายเหตุเป็นการพรรณนาจากเอกสารหลักฐานบอกที่มาการสร้างตึกแถวสมัยรัชกาลที่ 5 เขตสัมพันธวงศ์ ในปีพ.ศ.2433-2441

2) การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านกายภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของตึกแถวโดยวิเคราะห์จากแผนที่กรุงเทพฯปี พ.ศ. 2435 และพ.ศ. 2450 ภาพถ่ายเก่าตึกแถวในเขตสัมพันธวงศ์ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรูปแบบทางกายภาพในปัจจุบัน จากการสำรวจพื้นที่ แล้วทำการสรุปผล

1.5 คำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คำนิยามคำศัพท์ในงานวิจัยนี้ได้กำหนดความหมายของคำศัพท์เฉพาะ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยดังนี้

ห้องแถว ใช้คำจำกัดความตามกฎหมายควบคุมอาคาร คือ อาคารที่ก่อสร้างต่อเนื่องกันเป็นแถวยาวตั้งแต่สองคูหาขึ้นไปมีผนังแบ่งอาคารเป็นคูหา และประกอบด้วยวัสดุไม่ทนไฟเป็นส่วนใหญ่

ตึกแถว ใช้คำจำกัดความตามกฎหมายควบคุมอาคาร คือ อาคารที่ก่อสร้างต่อเนื่องกันเป็นแถวยาวตั้งแต่สองคูหาขึ้นไปมีผนังแบ่งอาคารเป็นคูหา และประกอบด้วยวัสดุทนไฟเป็นส่วนใหญ่

ตึกแถวสมัยรัชกาลที่ 5 คือ ตึกแถวที่สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2411-2453 ซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ขึ้นไป

เกาะรัตนโกสินทร์ หมายถึง พื้นที่ในระหว่างแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองคูเมืองเดิม(คลองหลอด)

กรุงรัตนโกสินทร์ หมายถึง พื้นที่ในระหว่างแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองบางลำพู(คลองโอง่าง)

ลักษณะทางกายภาพของตึกแถว หมายถึง สิ่งต่างๆ ทั้งปวงทางกายภาพที่ปรากฏ ขึ้นตามธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้นทั้งภายใน และภายนอกอาคารตึกแถว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ กับลักษณะทางกายภาพตึกแถวสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ เป็นไปอย่างสมเหตุสมผลอันจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาสถาปัตยกรรมตึกแถว และด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. เพื่อจะได้นำลักษณะที่ปรากฏแก่สถาปัตยกรรมตึกแถว ที่ทำการศึกษาไปปรับใช้ ในการวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม และการพัฒนารูปแบบเมือง ที่จะเกิดต่อไปได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งเป็นแนวทางการพัฒนาสถาปัตยกรรมอื่นๆที่มีลักษณะใกล้เคียงกันด้วย